

2021

Colofon

Beheervisie Bommelerwaard

Ammersoyen
Nederhemert
Rossum

Samenstelling :

Geldersch Landschap & Kasteelen
Afdeling Landschap en Kastelen en werkgebied Betuwe & Bommelerwaard

Gezien door Beheer Advies Commissie in maart 2021

Vastgesteld door Gerard Jonkers, regiohoofd West Gelderland, op 22 maart 2021

Goedgekeurd door Peter van den Tweel, directeur-bestuurder, 24 maart 2021

Foto voorkant: Ton Rothengatter

Beheervisie Bommelerwaard

Ammersoyen, Nederhemert, Rossum

Geldersch Landschap & Kasteelen

2021

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
2	Kenschets	7
3	De waarden van het terrein	9
	3.1 Natuurwaarden	9
	3.1.1 Abiotische waarden	9
	3.1.2 Biotische waarden	11
	3.2 Cultuurhistorische waarden	14
	3.2.1 Ensemblewaarden	14
	3.2.2 Archeologische waarden	14
	3.2.3 Historisch-geografische waarden	15
	3.2.4 Bouwkundige waarden	15
	3.2.5 Landschaps- en tuinhistorische waarden	16
	3.2.6 Interieur en collectie	16
	3.2.7 Immaterieel erfgoed	17
	3.2.8 Bijzondere bomen	17
	3.3 Visueel- Landschappelijke waarden	17
	3.4 Recreative waarden	17
	3.5 Bosbouwkundige en landbouwkundige waarden	18
	3.6 Samenvatting	18
4	Beheer tot nu toe	20
5	Contracten en verplichtingen	21
	6.1 Afweging	23
	6.2 Doelstelling	24
7	Beheer	26
	7.1 Beheer op hoofdlijnen	26
	7.2 Onderzoek, projecten en externe ontwikkeling	27
	7.3 Monitoring & Evaluatie	27
8	Literatuur	28

1 Inleiding

De voorliggende beheervisie beschrijft de visie van Geldersch Landschap & Kasteelen (hierna GLK) voor het terreincluster Bommelerwaard, bestaande uit de terreinen Nederhemert, Ammersoyen en Rossum. De beheervisie geeft weer welk beheer GLK in de komende jaren zal voeren om de gestelde doelen te realiseren. Voor deze terreinen is niet eerder een beheervisie opgesteld, voor Ammersoyen is in 2002 een maatregelenplan gemaakt.

Om te komen tot deze visie en bijbehorende doelen heeft GLK de verschillende waarden in de terreinen zorgvuldig afgewogen. Tevens is rekening gehouden met de statutaire doelstellingen, de strategische doelen uit de Meerjarenvisie 2016-2025 ¹ en vigerende thematische beleidsnota's.

De beheervisie heeft in principe een onbeperkte looptijd. In de kwaliteitscyclus van GLK wordt het beheer op een aantal momenten geëvalueerd. Daarbij wordt gekeken of er in- of externe omstandigheden zijn die aanleiding zijn voor aanpassing van het beheer of, uiteindelijk, de doelstellingen zoals beschreven in deze visie. De beheervisie vormt de basis voor de meerjarige beheermaatregelenplanning, waarin concrete maatregelen staan opgenomen voor de komende jaren. Tevens vormt deze visie de basis voor externe belangenbehartiging voor deze terreinen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 3 worden de belangrijkste waarden van de terreinen beschreven. In hoofdstuk 4 wordt het tot nu toe gevoerde beheer beschreven en geëvalueerd. Aan de hand van deze gegevens en de randvoorwaarden uit hoofdstuk 5 worden in hoofdstuk 6 de doelstellingen en de visie voor de komende jaren beschreven. Het beheer in grote lijnen en de projecten die ervoor nodig zijn om de visie te realiseren worden beschreven in hoofdstuk 7.

1 (Geldersch Landschap & Kasteelen, 2016)

2 Kenschets

Het terreincluster Bommelerwaard ligt in een streek die ook wordt aangeduid als de Bommelerwaard. Dit betreft in feite een groot riviereiland, dat wordt ingesloten door de Maas in het zuiden, de afgedamde Maas in het westen, de Waal in het noorden en het kanaal van Sint Andries in het oosten. In de geschiedenis van het gebied en de ontwikkeling van het (rivier)landschap heeft het water (en de strijd daartegen) een belangrijke rol gespeeld.

Nederhemert is een kasteelterrein met omringende gronden van 3,1 hectare, gelegen in de plaats Nederhemert-Zuid (gemeente Zaltbommel). Omstreeks 1300 werd een rechthoekige woontoren gebouwd op een omgracht kasteleiland in een bocht van de Maas. Later werd dit eiland ommuurd. In de zestiende eeuw werden meerdere fortificaties gerealiseerd, waaronder de vier bastions op de hoeken. Ook werden er zijvleugels toegevoegd, zodat een rechthoekig complex ontstond. Kasteel Nederhemert werd sinds de bouw tot kort voor de Tweede Wereldoorlog steeds bewoond. In 1945 werd het kasteel getroffen door een verwoestende brand. In 1962 kreeg GLK het kasteelterrein met ruïne en bosschages in langdurige erfpacht van Staatsbosbeheer. Tussen 2001 en 2005 is het kasteel gerestaureerd. In 2003 is het kasteel met omliggende gronden en gracht eigendom geworden van GLK. Het kasteel heeft op dit moment een zakelijke gebruiksfunctie. Buiten de gracht liggen de restanten van een parkbos, maar deze vallen niet onder het eigendom van GLK.

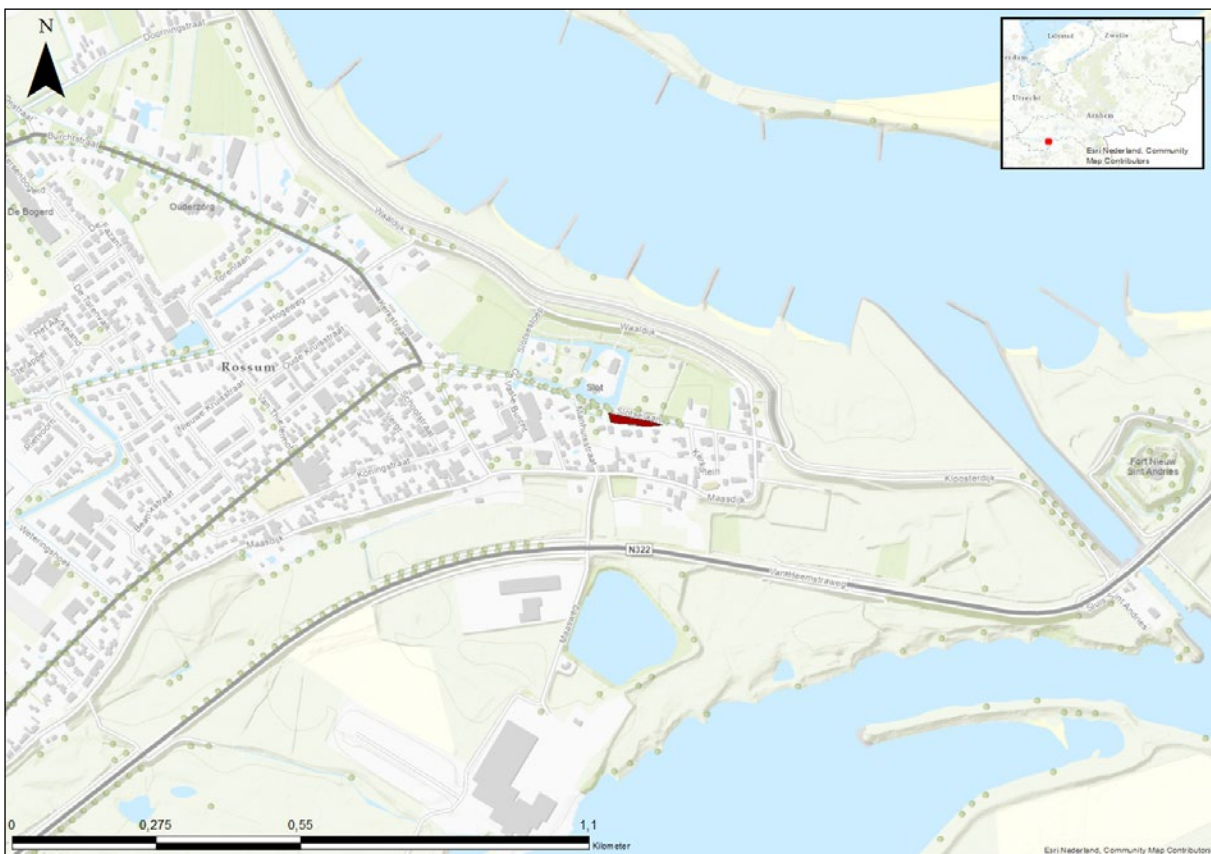
Ook Ammersoyen is een kasteelterrein met omringende gronden. Het is 2,5 hectare groot en ligt in de plaats Ammerzoden (gemeente Maasdriel). Direct rond het kasteel liggen (delen van) een historische tuin, een boomgaard, een poortgebouw en een aangrenzend langgerekt bijgebouw. Buiten de gracht liggen gazons, struweel en een tweede boomgaard.

Kasteel Ammersoyen werd omstreeks 1350 gebouwd door de familie Van Herlaer. In 1590 werd de burcht door brand verwoest. In 1644 werd de burcht herbouwd door Thomas van Walraven van Arkel en zijn vrouw. Aan het eind van de 19e eeuw werd de burcht omgebouwd tot klooster. GLK verwierf Ammersoyen in 1957. Tussen 1959 en 1976 zijn kasteel, brug en bijgebouwen gerestaureerd. Het kasteel heeft een museale functie en is één van de zeven opengestelde kastelen van GLK.

Rossum betreft een (deel van een) oude boomgaard (0,1 ha) in het dorp Rossum (gemeente Maasdriel). Lokaal staat de boomgaard bekend als 'het Pereneilandje'. Vermoedelijk is de boomgaard ooit onderdeel geweest van het slotterrein van kasteel Rossum, dat niet meer bestaat. GLK heeft de boomgaard in 2017 verworven om behoud ervan voor de toekomst veilig te stellen.

Figuur 1 Ligging van de terreinen Nederhemert en Ammersoyen in de Bommelerwaard.

Figuur 2 Ligging van het terrein Rossum in de Bommelerwaard.

3 De waarden van het terrein

Voor het waarderen van dat wat zich in het terrein bevindt, maakt GLK gebruik van de kerncollectiebenadering. In die benadering wordt eerst geïnventariseerd wat er bekend is over de kwaliteiten ten aanzien van natuur, cultuurhistorie en landschap in het terrein. Waar nodig worden bestaande gegevens aangevuld met nieuwe inventarisaties. Vervolgens wordt hier een waardering aan gekoppeld op basis van criteria die vanuit wetgeving en vanuit de verschillende vakgebieden algemeen geaccepteerd zijn. Zo wordt bijvoorbeeld aangeduid of iets nationaal of internationaal een status heeft of bescherming geniet. Daarnaast is extra waarde toegekend aan elementen die een belangrijke rol spelen in de lokale beleving en geschiedenis. Waar geen algemeen geaccepteerde waardering beschikbaar is, wordt gebruik gemaakt van best professional judgement door eigen en externe deskundigen.

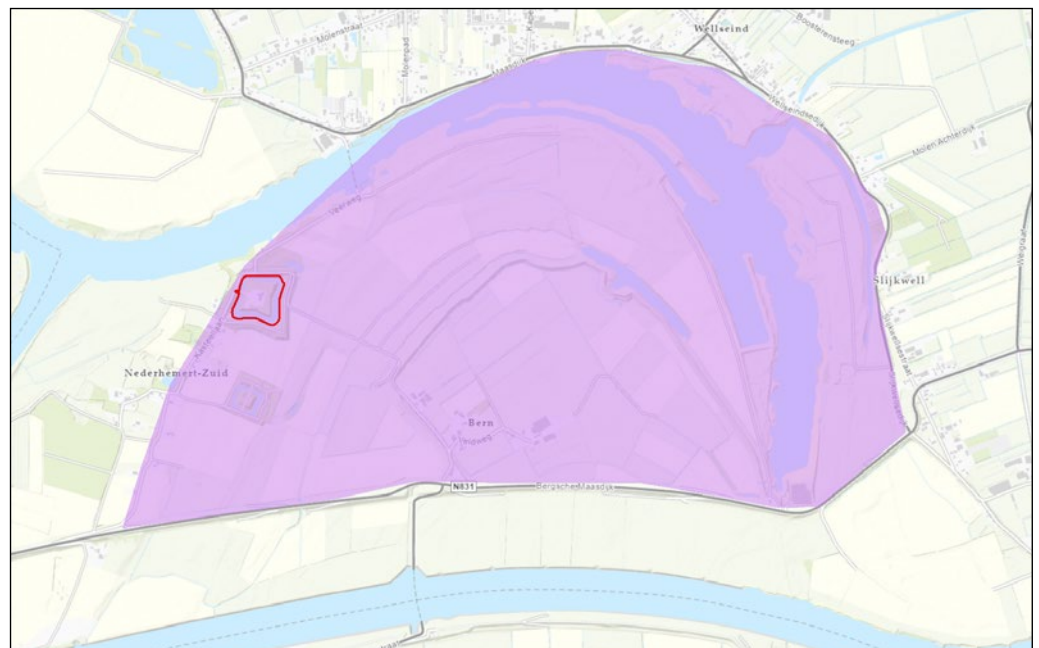
De kerncollectie natuur, cultuurhistorie en landschap die op deze wijze beschreven is, vormt de leidraad voor het daadwerkelijke beheer. Het kan voorkomen dat er voor onderdelen van de kerncollectie (nog) geen, of slechts beperkt, informatie beschikbaar is. In de overwegingen die leiden tot de keuze voor een doelstelling voor een terrein wordt hier zo goed mogelijk rekening mee gehouden.

3.1 Natuurwaarden

3.1.1 Abiotische waarden

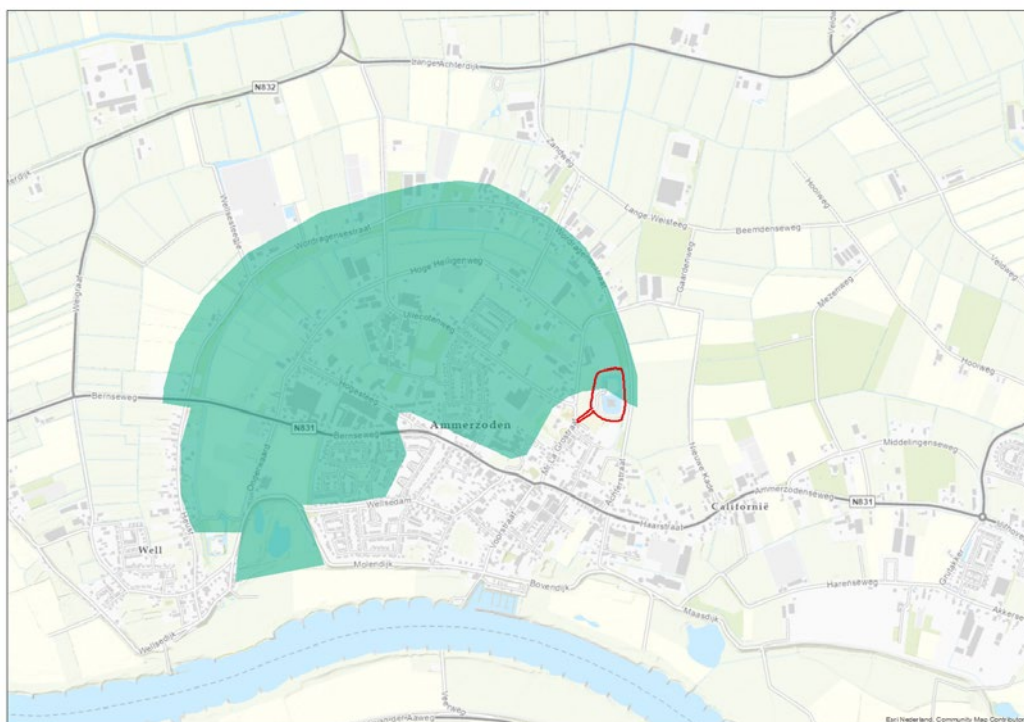
Geomorfologie

De terreinen Nederhemert en Ammersoyen liggen in GEA-objecten ². Nederhemert is onderdeel van het GEA-object De Doornwaard e.o. en bestaat uit een uiterwaard met een systeem van richels, droge geulen en moerassige beddingen. Ammersoyen vormt een onderdeel van het GEA-object Ammersoyen met een afgesneden binnendijkse oude meandergordel. Deze twee GEA-objecten zijn allebei van nationaal belang (N).

Figuur 3 Ligging van Nederhemert in het GEA-object De Doornwaard e.o.

² GEA-object: een aanduiding voor een aardkundig waardevol gebied; term voor het eerst gebruikt door de onderzoeker G. Gongrijp bij zijn landsdekkende inventarisatie tussen 1970 en 1989.

Figuur 4 Ligging van Ammersoyen in het GEA-object Ammersoyen.

Bodem & hydrologie

Nederhemert en Ammersoyen liggen allebei op rivierkleigrond. De bodem in de omgeving bestaat uit een afwisseling van zwaardere en lichtere kalkhoudende polder-vaaggronden en ooivaaggronden. Rossum ligt op een brikgrond.

De aanwezige wateren/watergangen in de terreinen van Bommelerwaard zijn niet aangeduid als Hoogst Ecologische Niveau (HEN)-water of als Specifiek Ecologische Doelstelling (SED)-water. Er is ook geen sprake van een beschermingszone Natte Landnatuur.

Het water van de gracht rond Nederhemert is van lage kwaliteit. Er zit veel bagger in de gracht. De waterstand is sterk fluctuerend.

Ook de kwaliteit van het water in de gracht rond kasteel Ammersoyen is slecht. De gracht wordt gevoed met landbouwwater uit de omgeving. De gracht is bovendien lek, waardoor er geen goed peilbeheer mogelijk is. Dit heeft een weerslag op de ecologische waarden.

Over de waterkwaliteit van Rossum zijn geen gegevens bekend.

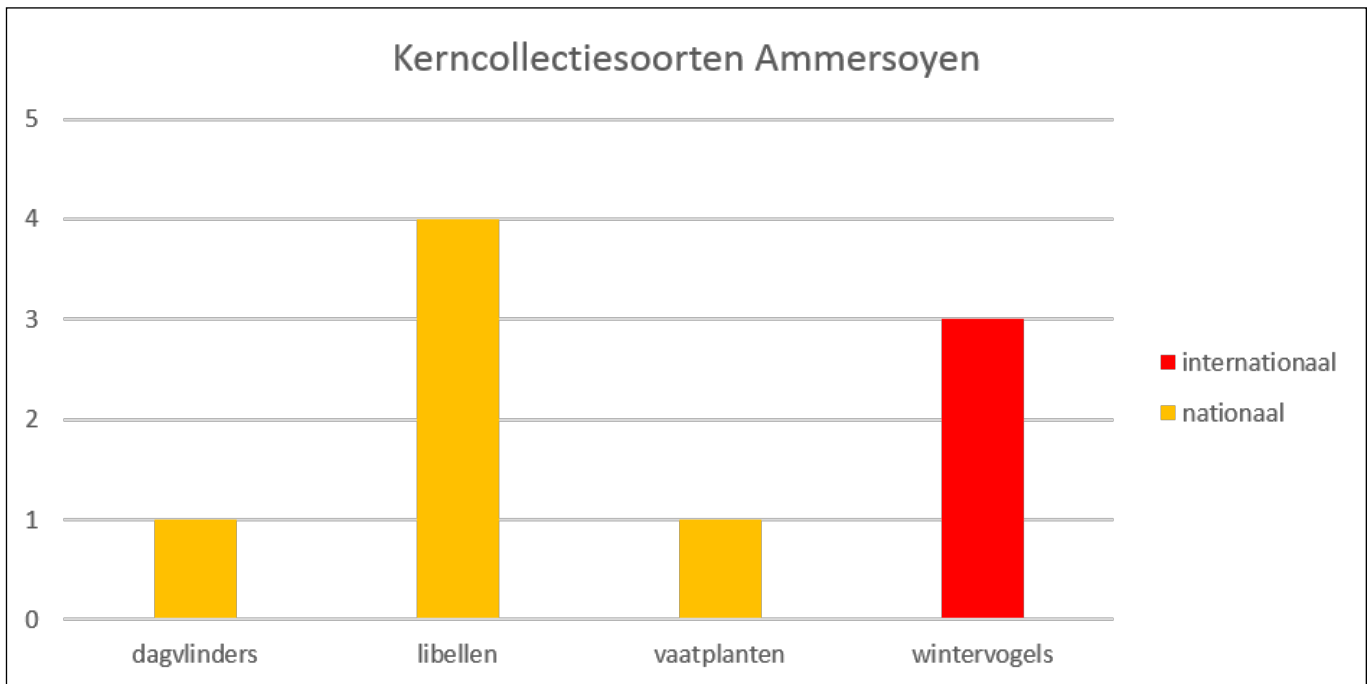
Licht, geluid en milieukwaliteit

Ammersoyen ligt aan de rand van een klein, relatief rustig dorp. Het naastgelegen voetbalveldencomplex zorgt af en toe voor een hogere licht- en geluidbelasting.

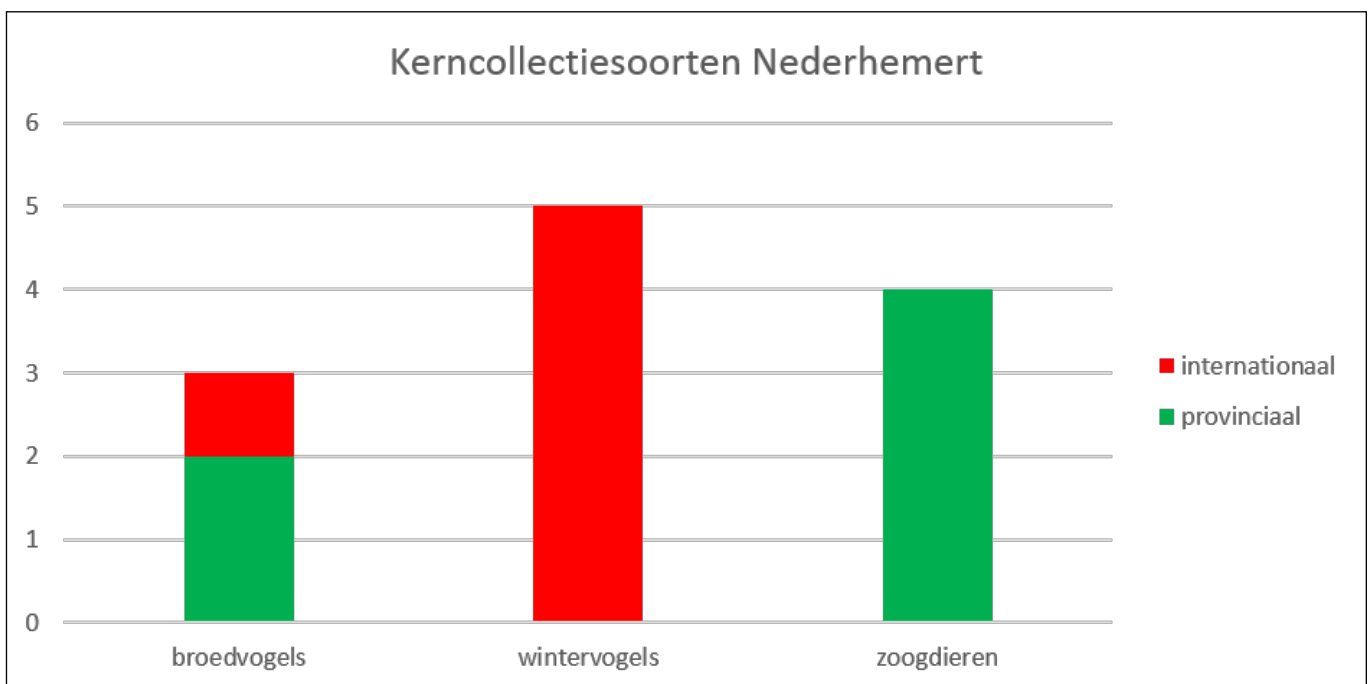
Ook Nederhemert en Rossum liggen in een rustige omgeving. Hier is nauwelijks sprake van licht- of geluidbelasting. Nederhemert wordt omgeven door landbouwgronden in regulier gebruik, maar die liggen lager dan het terrein zelf, waardoor milieueffecten via uitspoeling niet optreden en ook niet te verwachten zijn. Er zijn ook geen effecten merkbaar van eventuele lokale depositie.

3.1.2 Biotische waarden

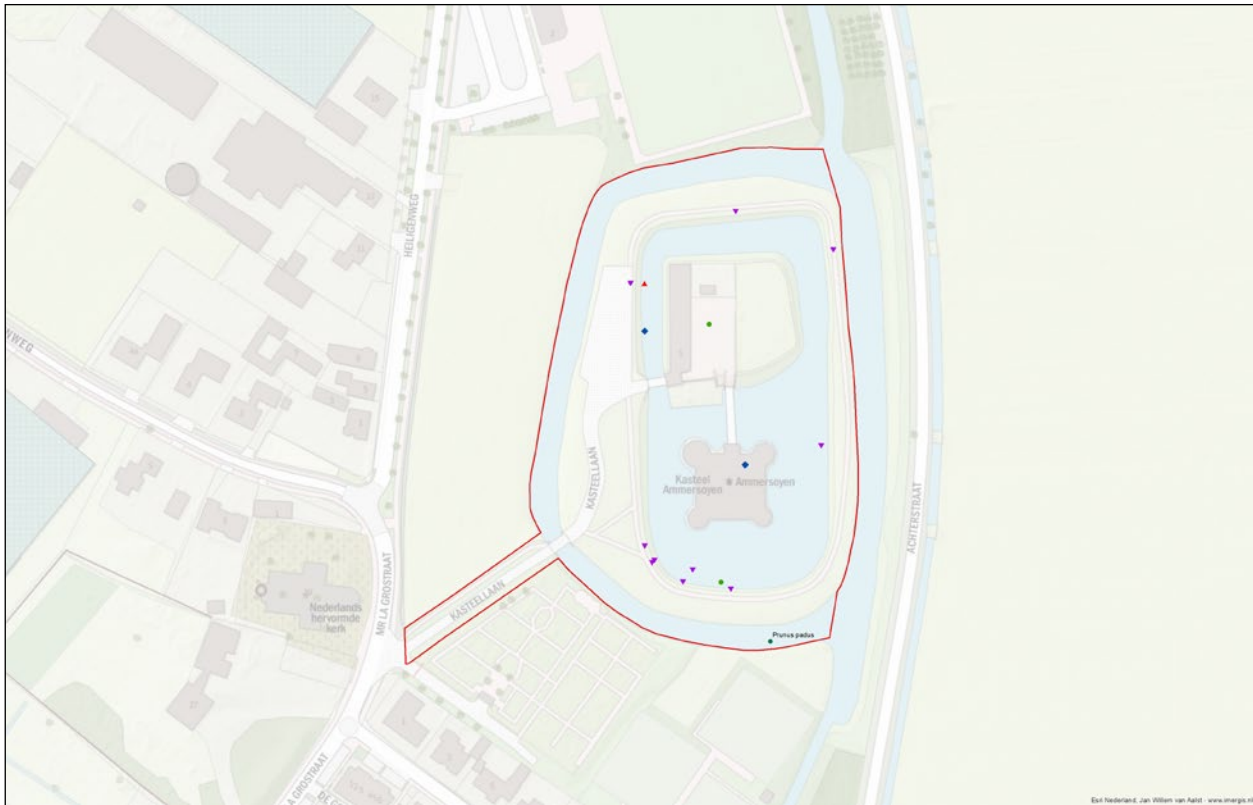
De beschreven soorten in deze paragraaf zijn waargenomen in de periode tussen 2011 en 2020. Wanneer het gaat om oudere waarnemingen van zeer bijzondere soorten, dan is dit expliciet vermeld. In Figuur 5 en Figuur 6 staan de aantallen kerncollectiesoorten uit verschillende soortgroepen op Ammersoyen en Nederhemert weergegeven. Figuur 7 en Figuur 8 laten de verspreiding van de kerncollectiesoorten in deze terreinen zien. In het terrein Rossum zijn geen kerncollectiesoorten waargenomen.

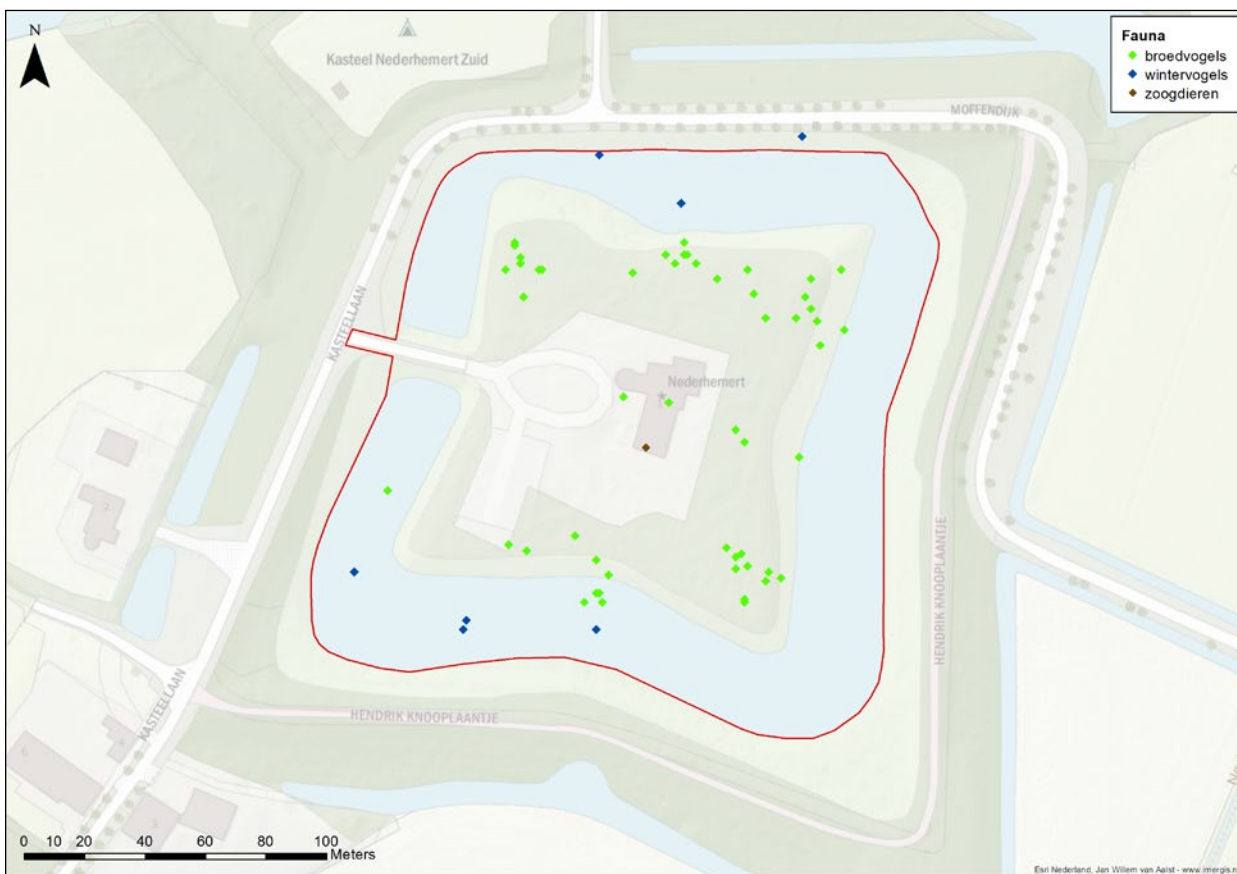
Figuur 5 Aantallen kerncollectiesoorten Ammersoyen.

Figuur 6 Aantallen kerncollectiesoorten Nederhemert.

Figuur 7 Verspreiding kerncollectiesoorten Ammersoyen.

Figuur 8 Verspreiding kerncollectiesoorten Nederhemert.

Vegetatie

Van de terreinen in dit cluster bestaat geen vegetatiekartering. Uit de Landelijke Vegetatiedatabank zijn geen recente opnamen van kerncollectie-vegetaties bekend.

Flora

Vaatplanten

Van Nederhemert en Rossum zijn geen kerncollectiesoorten vaatplanten bekend. Wel komen op Nederhemert diverse stinzenplanten in grote getale voor, waaronder gevuld sneeuwkllokje. Op Ammersoyen komt één kerncollectiesoort vaatplanten voor, bochtige klaver, die langs het wandelpad aan de zuidkant van de gracht groeit. Ook is in de zuidoosthoek van het terrein een waardevolle inheemse gewone vogelkers aanwezig.

Mossen, korstmossen, paddenstoelen

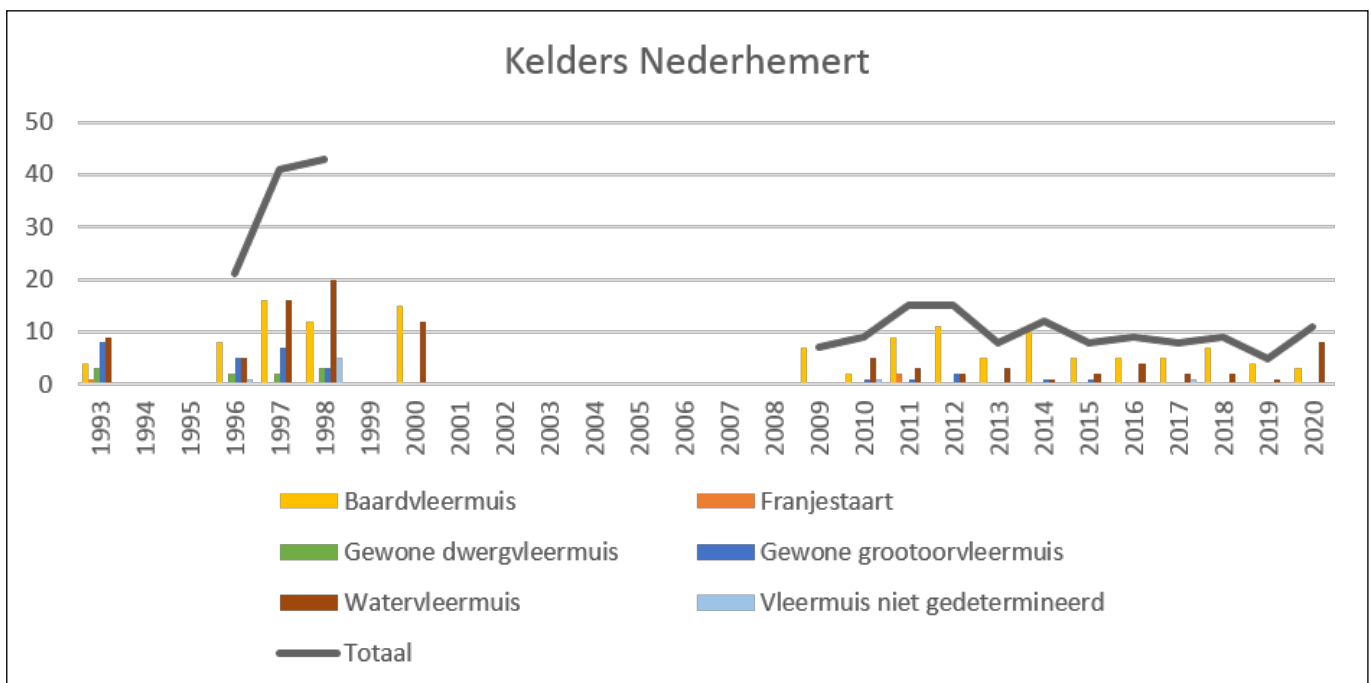
Van de drie terreinen zijn geen kerncollectiesoorten mossen, korstmossen of paddenstoelen bekend. Waarschijnlijk is de beperkte inventarisatie-inspanning daar deels debet aan is.

Fauna

Zoogdieren

Van Ammersoyen en Rossum zijn geen kerncollectiesoorten bekend.

In de kelders van Nederhemert overwinteren jaarlijks tussen de vijf en vijftien vleermuizen, vooral watervleermuis en baardvleermuis. Uit de jaren 60 van de vorige eeuw is ook vale vleermuis bekend, maar deze zeer bijzondere soort is hier al meer dan een halve eeuw niet meer waargenomen.

Figuur 9 Resultaten wintertellingen vleermuizen Nederhemert.

Vogels

Van Ammersoyen en Rossum zijn geen kerncollectiesoorten vogels bekend.

Van Nederhemert zijn drie kerncollectiesoorten broedvogels bekend: blauwe reiger, ooievaar en dodaars. In de waterpartijen rond beide kastelen komen in de winter verschillende overwinterende eendensoorten voor.

Amfibieën, reptielen en vissen

Van de terreinen zijn geen kerncollectiesoorten amfibieën, reptielen of vissen bekend.

Dag- en nachtvlinders

Van Nederhemert en Rossum zijn geen kerncollectiesoorten dag- en nachtvlinders bekend. Van Ammersoyen is één waarneming uit de kerncollectie dagvlinders bekend, de argusvlinder, dat betreft een eenmalige waarneming uit 2012.

Libellen

Van Nederhemert en Rossum zijn geen kerncollectiesoorten libellen bekend. Van Ammersoyen zijn vier kerncollectiesoorten libellen bekend die in het algemeen afhankelijk zijn van goed ontwikkelde water- en oevervegetaties en een redelijke waterkwaliteit.

3.2 Cultuurhistorische waarden

3.2.1 Ensemblewaarden

Nederhemert ligt in een in 1987 ingesteld beschermd dorpsgezicht. Het beschermingsbelang is gelegen in het bewaren van de historisch-ruimtelijke structuur van het dorp in samenhang met de onmiddellijke omgeving. Het dorp, met kasteel en schans, vormt met het door de loop van de Maas bepaalde gebied eromheen een bijzondere historische eenheid.

3.2.2 Archeologische waarden

Nederhemert is een AMK-terrein³ van hoge archeologische waarde (dit geldt voor het hele terrein). Er zijn reeds een aantal archeologische vondsten gedaan. Vermoedelijk zijn er nog meer archeologische resten aanwezig onder het kasteel, waaronder fundamente van vroegere (delen van) gebouwen.

Ook Ammersoyen is een AMK-terrein van hoge archeologische waarde (dit geldt voor het hele terrein). Tijdens de restauratie van kasteel Ammersoyen is de opvulling van de gracht, in het verleden aangebracht om de gracht te dempen, verwijderd. Daarbij kwam een enorme hoeveelheid voorwerpen uit de veertiende tot de negentiende eeuw tevoorschijn, waaronder aardewerk, steengoed, glas, pijpkoppen en porselein. Ammersoyen behoort daarmee tot de grootste 'vondstcomplexen bij een kasteel' van ons land. Het grootste gedeelte van de vondst werd in scherven teruggevonden, maar er zijn ook complete objecten aangetroffen. De objecten zijn allemaal op Ammersoyen gebruikt en geven een uniek beeld van het leven op het kasteel door de eeuwen heen.

Naast deze opgegraven archeologische collectie, zijn er ook nog archeologische waarden in situ, zoals de fundamente van de kapel en een oven.

Voor Rossum zijn geen archeologische waarden bekend. De verwachtingswaarde voor het perceel is laag.

3 AMK = Archeologische Monumentenkaart

3.2.3 Historisch-geografische waarden

Nederhemert

Nederhemert-Zuid ligt op een oude stroomrug van de Maas. Op deze stroomrug zijn resten aangetroffen van Romeinse bewoning. Daardoor kan worden aangenomen dat de stroomrug reeds voor de Romeinse tijd in een verlandingsstadium verkeerde en de oeverwallen in deze periode vrijwel niet meer overstroonden.

Het kasteel Nederhemert werd omstreeks 1300 gebouwd in een bocht van de Maas. In 1460 besloten inwoners van Den Bosch de Maasbocht bij Nederhemert door te graven om de tol bij Heusden te ontlopen. Dit verbeterde bovendien de afwatering van Den Bosch en een vlotte doorvaart. De Maasarm tussen Bern en het kasteel verlandde. In het landschap is het verschil tussen de hoge, droge oeverwal met daarop Nederhemert en de lager gelegen natte Doornwaard nog goed te zien.

In 1905 werd de Bergse Maas gegraven. Hiermee kwam het kasteel aan een dode Maasarm te liggen, de Afgedamde Maas. De Maas werd bedijkt en heeft zich niet meer verlegd.

Ammersoyen

Kasteel Ammersoyen ligt in een oude Maasbedding, die al vóór 1354 van de Maas moet zijn afgesneden, omdat Ammersoyen in dat jaar al wordt vermeld. De oude rivierarm is nog goed zichtbaar in het landschap, ligt lager en is natter. De afwatering en het wegenpatroon hebben zich eraan aangepast. Aan de andere kant van de oude rivierarm ligt nog een kasteel, het slot Well.

Rossum

Het 'eilandje' in Rossum is vermoedelijk eind zeventiende eeuw ontstaan. Toen werd de Slotsche straat verlegd en rechtgetrokken en kwamen delen van het slotterrein van Rossum (dat aan de noordzijde van de straat ligt) aan de zuidzijde van de weg te liggen. In dit natte gebied tussen Maas en Waal waren waarschijnlijk zowel de straat als de percelen, net als nu nog, begrensd door (brede) sloten, waardoor de smalle perceeltjes langs de zuidzijde van de Slotsche straat eilandjes leken.

3.2.4 Bouwkundige waarden

Nederhemert

Kasteel Nederhemert is Rijksmonument. Het kasteel ligt te midden van een gracht, waarin de resten van een vierkant, gebastionneerd fort uit de Spaanse tijd herkenbaar zijn. De rechthoekige woontoren dateert uit circa 1300. Aansluitend aan de noordzijde staat een rechthoekige vleugel uit de veertiende eeuw, met een ongeveer vierkante toren op de noordoosthoek uit omstreeks 1400. De ronde hoektoren op de noordwesthoek dateert waarschijnlijk uit het einde van de vijftiende eeuw. De noordvleugel is zestiende-eeuws⁴. De laatste aanpassingen aan het oorspronkelijke kasteel werden rond 1920 aangebracht. Het kasteel werd door brand verwoest rond de jaarwisseling van 1944-1945⁵. Nederhemert was één van de grootste middeleeuwse kastelen in Nederland en is tot aan de brand in 1944 vrijwel continu bewoond geweest.

Ammersoyen

Kasteel Ammersoyen is Rijksmonument en wordt gerekend tot de best bewaarde middeleeuwse kastelen van ons land. De oorspronkelijke opzet van omstreeks 1300 is goed behouden. Ammersoyen is met zijn vierkante plattegrond met vier hoektorens een voorbeeld van het door graaf Floris V geïntroduceerde kasteeltype. Uitzonderlijk is dat Ammersoyen als één geheel is gebouwd, terwijl de meeste middeleeuwse kastelen in verschillende bouwperiodes door uitbreiding en aanbouw tot stand kwamen.

Tijdens de restauratie van het kasteel door GLK (1959 tot en met 1975) bleken er nog zoveel middeleeuwse details aanwezig, dat er voor gekozen werd de middeleeuwse resten bij de restauratie voorrang te geven.

⁴ (Kamphuis, 1986)

⁵ (Bierens de Haan & Kramer, 2005)

3.2.5 *Landschaps- en tuinhistorische waarden*

Nederhemert

De omgeving van kasteel Nederhemert heeft een eenvoudige inrichting. Van de oorspronkelijke tuinen is weinig meer over. Opvallend zijn de dubbele sneeuwkllokjes die in grote delen van de grachtoevers groeien.

Ammersoyen

Aan de voet van de keermuren tegenover het kasteel ligt een neo-barokke siertuin die in 1975 is aangelegd naar ontwerp van mevrouw M.E. Canneman-Philipse. Tegen de zuidmuur staan fraaie leifruitbomen: moerbeï, kweepeer, vijg en peer. Deze manier van fruitteelt tegen de muur werd

aan het eind van de zeventiende eeuw populair in Nederland.

Het singelterrein wordt gedomineerd door een rondlopend wandelpad, met afwisselende uitzichten (naar binnen) op voorburcht en kasteel en (naar buiten) op landerijen en het dorp. Het terrein bestaat uit gazons, houtsingels, boomgroepen en bomen, waaronder enkele oude hoogstamfruitbomen.

Rossum

De Slotsche straat was in 1823 een weg met opgaande bomen (bos) erlangs. Otto baron van Randwijk was toen eigenaar van het Slot Rossum, dat aan de noordzijde van de Slotsche straat ligt. De eilandjes waren de enige percelen ten zuiden van de Slotsche straat die van de baron waren. Dat maakt aannemelijk dat ze vroeger deel uit hebben gemaakt van het slotterrein.

De aanduiding 'Nieuwe Laan of Dreef' op eind zeventiende-eeuwse kaartjes, en het rechtdoor trekken ervan, kan wijzen op verfraaiing van de omgeving van het slot in meer formele stijl, in plaats van het meer organisch gegroeide stratenpatroon van het dorp.

3.2.6 *Interieur en collectie*

Nederhemert

Tijdens de restauratie van Nederhemert door GLK konden de acht oudste portretten worden verworven van een reeks levensgrote portretten van de familie Quadt van Wickeradt. De reeks werd begonnen in 1660. Op het portret van Maria Torck staat kasteel Nederhemert op de achtergrond afgebeeld. De familieportretten hangen in de grote zaal. Daarnaast is een deel van de archeologische collectie van het kasteel zelf op het kasteel aanwezig. Ook is er een schouw aanwezig afkomstig van de Ehze (een ander landgoed van GLK).

Ammersoyen

In 1590 vond er een grote brand plaats op Ammersoyen, die veel schade toebracht aan het kasteel. Twee gevelstenen met de jaartallen 1648 en 1667 wijzen erop dat herstel in die periode plaatsvond. Het kasteel kreeg weer zijn oorspronkelijke contouren, terwijl het interieur werd aangepast aan de eisen die in de zeventiende eeuw aan comfort werden gesteld.

Arthur baron de Woëlmont liet vanaf 1856 het interieur van kasteel Ammersoyen in neogotische stijl aanpassen. Hiervan resteren nog enkele bouwfragmenten. Bijzonder is dat de baron zelf fotografeerde, zodat er al vroeg fotomateriaal van Ammersoyen bekend is. Dit is gepubliceerd in de Engelse monografie over het kasteel, geschreven door Arthur's vriend, John Box, Londen 1870.

Naast de omvangrijke archeologische collectie bevindt zich in het kasteel een hoogwaardige collectie portretten van oorspronkelijke bewoners en andere Gelderse geslachten uit de zeventiende en achttiende eeuw.

3.2.7 Immaterieel erfgoed

Ammersoyen

Op 31 januari 1873 ging kasteel Ammersoyen met de resterende delen van de heerlijkheid over in handen van de Rooms-Katholieke kerk. Volgens overlevering kwam dat omdat Arthur baron de Woëlmont een dobbelspel met de pastoor van Ammerzoden had verloren. In werkelijkheid werd het kasteel op gangbare wijze verkocht. Het kasteel werd in gebruik genomen als klooster voor de Zusters Clarissen. Daartoe werd een kapel tegen het kasteel aangebouwd, die bij de naoorlogse restauratie werd afgebroken.

Rossum

Ondanks dat het slot Rossum in de zeventiende eeuw een ruïne was, was de toenmalige eigenaar van Rossum, Frederik Hendrik van Randwijck, wel betrokken bij Rossum. Hij liet zich in 1646 zelfs afbeelden op een schilderij van de ruïne Rossum. Het is hoogst ongebruikelijk dat een edelman zich in die tijd voor een ruïne liet afbeelden.

3.2.8 Bijzondere bomen

Op Nederhemert staan twee grote sequoiadendrons, waarvan één pal naast het kasteel en de andere aan de rand van het parkbos. De bomen zijn zo'n 150 tot 200 jaar geleden geplant. Het zaad voor deze bomen was naar verluidt een cadeau van de Russische tsaar aan de toenmalige bewoners. Het exemplaar naast het kasteel is opgenomen in het register van de Bomenstichting.

Op Ammersoyen staat een aantal oude en/of bijzondere bomen. De toegangslaan bestaat uit lindes. Op het voorplein staan drie dikke platanen, een oude mispel en een kleinbladige linde. In de tuin aan de voet van de keermuren staat een oude zwarte moerbeï. De nieuwste toevoeging is een ginkgo ten zuiden van het kasteel.

Het is onbekend of in de perenboomgaard op Rossum bijzondere perenrassen staan.

3.3 Visueel- Landschappelijke waarden

Nederhemert maakt onderdeel uit van een beschermd dorpsgezicht. Dat dorpsgezicht ligt in een historisch cultuurlandschap, dat nog erg goed beleefbaar is. Het geheel is visueel zeer aantrekkelijk.

Ammersoyen is van buitenaf beperkt beleefbaar. Het gebouw met direct omliggend terrein is nog heel gaaf, maar de relatie met het omliggende landschap is er niet meer en is dus ook niet beleefbaar. Het naastgelegen sportcomplex draagt hier niet aan bij en heeft tevens een negatieve invloed op de beleefbaarheid van het kasteelcomplex zelf.

3.4 Recreatieve waarden

De verschillende terreinen liggen binnen een redelijke afstand van 's Hertogenbosch en zijn daardoor potentieel aantrekkelijk voor dagjesmensen.

Nederhemert is als terrein niet toegankelijk voor publiek. GLK faciliteert hier ook geen recreatie. Het terrein is wel gelegen in een recreatief aantrekkelijk gebied, dat met name lokale en regionale wandelaars en fietsers trekt. Het terrein functioneert dus met name als recreatief decor.

Ammersoyen is één van de zeven opengestelde kastelen van GLK en heeft een zogeheten poortfunctie. Het kasteel zelf trekt jaarlijks ruim 20.000 bezoekers, van dichtbij, maar zeker ook van ver weg. Deze bezoekers komen in eerste instantie voor het kas-

teel zelf, maar worden vanuit de poortgedachte ook geattendeerd op andere terreinen van GLK in de buurt die bezocht kunnen worden (zoals Brakel, Nederhemert en Waardenburg en Neerijnen). Ook in het aanbieden van specifieke arrangementen wordt ingespeeld op de verbinding tussen Ammersoyen en andere GLK-terreinen. Voor lokale wandelaars dient het kasteel als prachtig decor voor het dagelijkse ommetje en het uitlaten van de hond.

De boomgaard van Rossum is niet opengesteld voor publiek.

3.5 Bosbouwkundige en landbouwkundige waarden

De bosvakken op Nederhemert zijn onderdeel van een oude parkbosstructuur, waarin productie geen rol speelt. Er zijn geen agrarische gronden aanwezig.

Voor Ammersoyen en Rossum geldt dat er geen bosbouwkundige of landbouwkundige waarden aanwezig zijn.

3.6 Samenvatting

De onderstaande tabellen geven de kerncollectie voor terrein(cluster) Bommelerwaard weer.

Tabel 1 Samenvatting van abiotische, biotische en cultuurhistorische waarden.

Waarden	Lokaal van belang	Regionaal van belang	Provinciaal van belang	Nationaal van belang	Internationaal van belang	van belang voor GLK	Toelichting N: Nederhemert A: Ammersoyen R: Rossum
Abiotische waarden							
Geomorfologie				x			N, A: GEA-objecten
Bodem	x						
Hydrologie	x						
Licht en geluid		x					
Milieukwaliteit	x						
Biotische waarden							
Vaatplanten				x			A: bochtige klaver
Zoogdieren			x				N: diverse vleermuissoorten
Vogels				x	x		N, A: broed- en wintervogels
Dagvlinders				x			A: Argusvlinder
Libellen				x			A: 4 soorten
Cultuurhistorische waarden							
Archeologie				x			N, A: in situ, vondsten
Historische geografie		x					
Bouwkundig				x			N, A: Rijksmonument
Landschaps- & tuinarchitectuur	x						
Interieur en collectie				x			N, A: o.a. portretreksen
Immaterieel erfgoed	x						A
Bijzondere bomen	x			x			A, N: sequoia's

Tabel 2 Samenvatting van de landschappelijke, recreatieve en land-en bosbouwkundige waarden.

	Laag	Gemiddeld	Hoog	Uniek	GLK	Toelichting
Landschappelijke waarden						
<i>Gaafheid</i>			x			<i>Nederhemert</i>
<i>Streekeigenheid</i>			x			<i>Nederhemert</i>
Recreatieve waarden						
<i>Ligging ten opzichte van stedelijke gebieden</i>		x				
<i>Ligging ten opzichte van toeristisch recreatieve gebieden/infrastructuur</i>		x				
Land - en bosbouwkundige waarden						
<i>Bosbouw</i>						<i>n.v.t.</i>
<i>Landbouw</i>						<i>n.v.t.</i>

4 Beheer tot nu toe

Voor het cluster Bommelerwaard is niet eerder een beheervisie opgesteld. Er is dus geen doelstelling beschreven die geëvalueerd kan worden. De terreinen zijn beheerd vanuit een algemene instandhoudingsgedachte.

Het reguliere beheer op Nederhemert bestaat tot nu toe uit het maaien van het gazon en het knippen van de heg. De verharding wordt schoongehouden van onkruid. In het parkbos vindt beperkt beheer plaats, in het kader van zorgplicht en vitaliteit van de beeldbepalende bomen, zoals de sequoia's en de taxussen. De binnenoevers van de gracht zijn in hakhoutbeheer.

Aandachtspunten in het beheer zijn de kwaliteit van het gazon en de zorg voor de vleermuizen in de kelders en torens van het kasteel. De kelders moeten dichtgehouden worden van oktober tot april. Dit kan lastig te combineren zijn met gebruik van het pand door de huurder.

Het beheer van het buitenterrein van Ammersoyen bestaat tot nu toe voornamelijk uit regulier tuinonderhoud: maaien van gazons en taluds, snoei van hagen, het schoffelen van de benedentuin, periodieke afzet van de wilgenrij, snoei van de lindes in de oprijlaan en het zo nodig verwijderen van wortelopslag rondom om de oprijlaan vrij te houden. Deze werkzaamheden worden deels in eigen beheer gedaan en deels uitbesteed. Aandachtspunten voor het beheer zijn het onderhoud aan de buitengracht (hoe deze watervoerend te houden) en het schoonhouden van de bestrating. Met de huidige bestrating van kinderkopjes is dit moeilijk bij te houden.

In het kasteel wordt er zowel bouwkundig als collectiematig periodiek onderhoud uitgevoerd conform een meerjarenplanning.

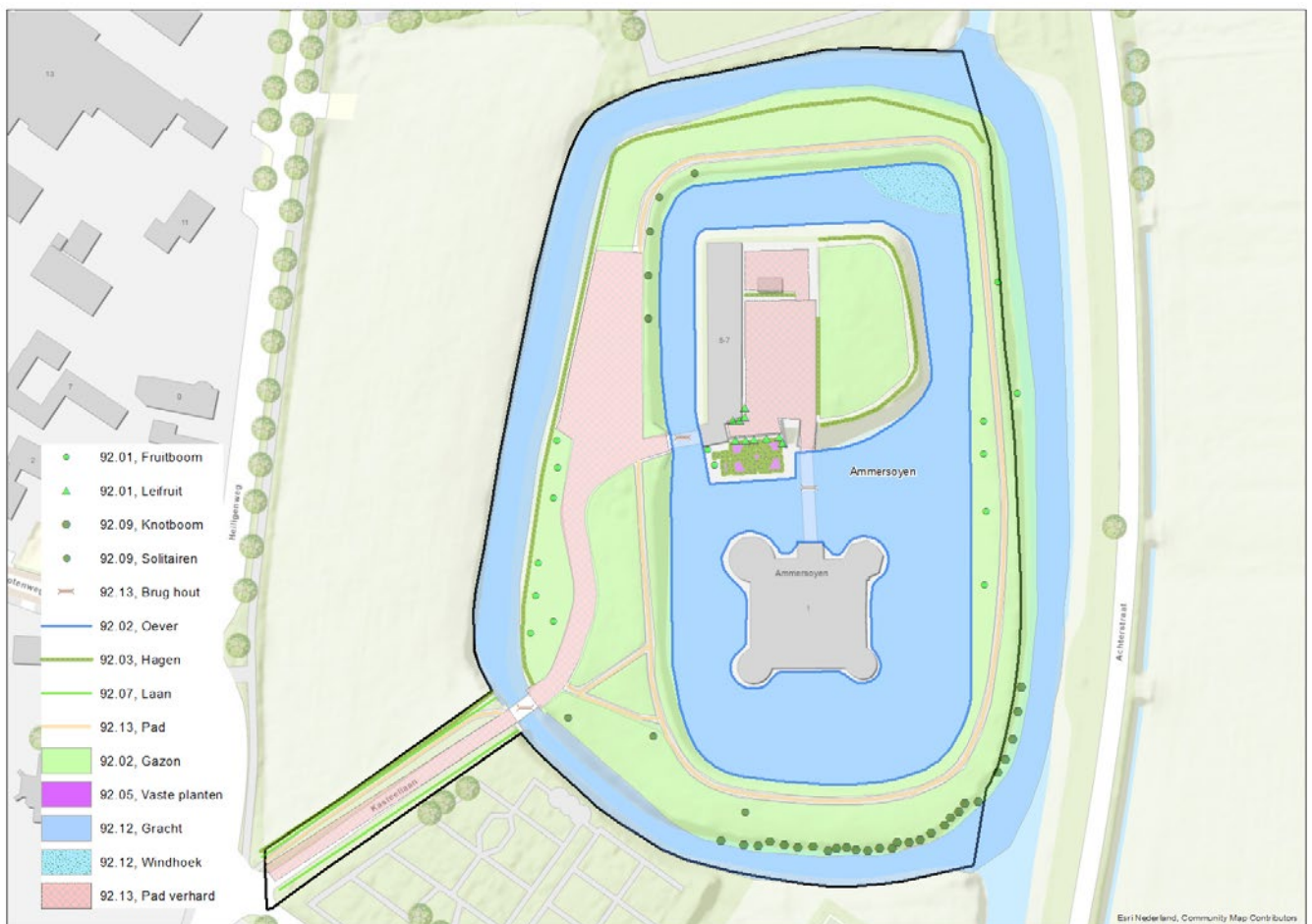
De boomgaard van Rossum is nog maar relatief kort in eigendom. Er heeft tot nu toe nog geen regulier beheer plaatsgevonden.

5 Contracten en verplichtingen

GLK is gebonden aan contracten en verplichtingen, die de keuzemogelijkheden voor de toekomst kunnen beperken. Gedacht kan worden aan bij de verwerving aange-gane verplichtingen, wettelijke instandhoudingsverplichtingen, subsidieverplichtingen of verplichtingen samenhangend met reguliere pacht.

Zowel op Nederhemert als op Ammersoyen is sprake van zakelijke verhuring. Kasteel Nederhemert is in gebruik als kantoorruimte. In het bijgebouw van Ammersoyen zijn daghoreca en een B&B gevestigd. De boomgaard op Rossum is in gebruik gegeven aan derden.

Er zijn voor de terreinen in dit cluster geen subsidies verkregen in het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Voor Nederhemert is voor het gebouw een bijdrage verkregen in het kader van de Subsidie Instandhouding Monumenten (SIM). Voor Ammersoyen is eveneens een bijdrage verkregen in het kader van de SIM, voor zowel het gebouw als de groene aanleg (Figuur 10).

Figuur 10 SIM 2019 Ammersoyen.

6 Visie

GLK bekijkt terreinen in een brede landschappelijke context. Het landschap is altijd en overal en vormt in feite de basis onder de waarden in de terreinen die daar deel van uitmaken. In het landschap worden verschillende lagen onderscheiden (landschaps-ecologisch systeem, infrastructuur en menselijk gebruik), die met elkaar zijn verbonden. Een landschaps(ecologische) systeemanalyse en historisch geografische beschrijving zijn voor de keuze van een beheerdoelstelling essentieel, maar zijn niet altijd voorhanden bij het opstellen van een visie. In zo'n geval worden de potenties van een terrein met 'best professional judgement' beoordeeld. Op basis daarvan wordt per terrein een doelstelling gekozen die de hoofdstrategie voor het terrein weergeeft.

Er zijn drie opties voor een doelstelling:

- **NATUUR:** gebieden met hoge tot zeer hoge natuurwaarden, waar wordt gestreefd naar herstel van het onderliggende landschappelijke systeem in relatie tot deze natuurwaarden, en waar het beheer ten behoeve van de ontwikkeling van natuurkwaliteit voorop staat.
- **CULTUURHISTORIE:** gebieden met hoge tot zeer hoge cultuurhistorische waarden, waar wordt gestreefd naar herstel van het onderliggende landschappelijke systeem in relatie tot deze waarden, en waar het beheer geheel in het teken staat van de instandhouding en het beleefbaar maken/houden van deze waarden. Het aanwezige productiepotentieel wordt alleen benut als dit bijdraagt aan versterking van de cultuurhistorische waarden.
- **LANDSCHAP:** gebieden met hoge landschappelijke waarden of gebieden die zich in hun totaliteit niet kenmerken door hoge natuur- of cultuurhistorische waarden maar waar mogelijk wel hotspots natuur of cultuurhistorie aanwezig zijn, waar het beheer gericht is op behoud van de landschappelijke samenhang.

Binnen de gekozen doelstelling kunnen meerdere accenten worden aangebracht. GLK onderscheidt de accenten natuur, cultuurhistorie en bosbouw/landbouw (Tabel 3). De accenten hebben een duidelijke signaalfunctie voor de beheerder en geven weer waar in het beheer specifiek rekening mee moet worden gehouden. Recreatie wordt niet gezien als accent, maar wordt per terrein zodanig vormgegeven dat het geen belemmering vormt voor de gekozen doelstelling.

Tabel 3 Doelstellingen en accenten in beheervisies van GLK.

LANDSCHAP				
		Doelstelling		
		Natuur	Cultuurhistorie	Landschap
Accent	Natuur		Cultuurhistorie met accent natuur	Landschap met accent natuur
	Cultuurhistorie	Natuur met accent cultuurhistorie		Landschap met accent cultuurhistorie
	Bosbouw/ Landbouw		Cultuurhistorie met accent bos- en/of landbouw	Landschap met accent bos - en/of landbouw

6.1 Afweging

Het cluster Bommelerwaard heeft verschillende sterke punten en kansen maar er zijn ook zwakke punten en bedreigingen, die hieronder opgesomd worden.

Nederhemert is een prachtig historisch ensemble, maar de samenhang tussen oude en nieuwere onderdelen ontbreekt soms. Het moment dat nadere afstemming plaatsvindt over gebruik van het gebouw en directe omgeving (bijvoorbeeld over extra parkeerplaatsen) kan benut worden om deze samenhang weer terug te brengen. Een cultuurhistorische analyse kan ook aanknopingspunten bieden om de samenhang te versterken.

De gazons op het terrein functioneren op dit moment matig, waarschijnlijk doordat restauratiepuin in de ondergrond een goede waterhuishouding bemoeilijkt. Een ander zwak punt is de hoeveelheid water in de gracht. Het peil is sterk fluctuerend. Het is wenselijk om een constant peil aan te houden, maar er zijn op dit moment geen mogelijkheden om in het peil te sturen.

De optimale randvoorwaarden voor de aanwezige vleermuispopulaties in de kelder en de (toren)zolders van het gebouw zijn niet altijd makkelijk te verenigen met de wensen van de gebruikers van het gebouw. Bij het vernieuwen van de afspraken met de huurder is extra aandacht voor dit punt gewenst. Er kan dan aanvullend verkend worden of er kansen zijn om de vestiging van gierzwaluwen en uilen te stimuleren, zonder dat gebruikers van het gebouw hier hinder van ondervinden.

Op Ammersoyen liggen er volop kansen om het ensemble verder te versterken, met de middeleeuwen als belangrijkste uitgangspunt en thema. In het gebouw liggen die kansen vooral op vlak van presentatie en expositie, buiten liggen die kansen in de beeldkwaliteit en de beleefbaarheid.

Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het uitplaatsen van de huidige parkeerplaats, zodat er direct rondom het terrein meer ruimte komt en dit ook benut kan worden om de verbinding tussen binnen en buiten zichtbaarder te maken.

De ingeklemdheid van het terrein tussen dorp en voetbalcomplex is daarbij wel een beperkende factor. Ook de overlast van hondenpoep op het terrein doet af aan de beleefbaarheid en kwaliteit van het buitenterrein.

Een zwak punt is op dit moment ook de hydrologie van de gracht. De gracht is lek, waardoor het op dit moment veel beheerinzet vraagt om de gracht watervoerend te houden.

Een nadere cultuurhistorische analyse van het gehele ensemble kasteel, dorp en kerk kan waardevolle input leveren voor een verdere kwaliteitsimpuls.

Er kan ook verkend worden wat de mogelijkheden zijn om de vestiging van gierzwaluwen, uilen en vleermuizen te stimuleren, zonder dat de aanwezige collectie in de gebouwen en de instandhouding van de gebouwen zelf hier last van ondervinden.

Voor de boomgaard te Rossum liggen er kansen om de boomgaard naar de toekomst toe te versterken door te streven naar een hogere diversiteit aan (historische) rassen.

6.2 Doelstelling

Na afweging van de verschillende waarden en de daarbij behorende kansen, bedreigingen en sterktes en zwaktes, is voor Nederhemert en Ammersoyen gekozen voor de **doelstelling Cultuurhistorie**. Het toekomstig beheer zal er in ieder geval op gericht zijn om de aanwezige onderdelen van de historische ensembles in stand te houden. Op basis van aanvullende cultuurhistorische analyses worden kwaliteitsimpulsen geformuleerd om de ensembles verder te versterken.

Binnen de doelstelling cultuurhistorie is op Nederhemert een hotspot natuur geplaatst bij het gebouw, vanwege de bijzondere populatie vleermuizen. Deze vraagt bijzondere aandacht in het (gebouw)beheer. Indien mogelijk kunnen er aanvullend ook nestgelegenheden voor uilen en gierzwaluwen gecreëerd worden. Dit laatste geldt ook voor Ammersoyen.

Voor de boomgaard te Rossum is gekozen voor de **doelstelling Landschap**. Hoewel de boomgaard ooit onderdeel uitmaakte van een groter historisch complex, is daar dusdanig weinig van over, dat vooral de landschappelijke waarde nog van belang is. Het toekomstig beheer, dat samen met de vruchtgebruiker zal worden vormgegeven, is er op gericht om de boomgaard functionerend in stand te houden.

Figuur 11 Doelstellingenkaart Nederhemert.

Figuur 12 Doelstellingenkaart Ammersoyen.

Figuur 13 Doelstellingenkaart Rossum.

7 Beheer

7.1 Beheer op hoofdlijnen

Het beheer op Nederhemert zal erop gericht zijn de resterende onderdelen van het historisch ensemble in zo goed mogelijke staat te behouden en de samenhang verder te versterken. Dit betekent vooralsnog een voortzetting van het huidige beheer, met op de kortere termijn specifieke aandacht voor het afzetten van de bosonderdelen die in hakhout liggen (met name langs de gracht) en op de lange termijn het uitbaggeren van de gracht. Uit een cultuurhistorische analyse zullen aanknopingspunten naar voren komen voor het versterken van de kwaliteit en samenhang, die kunnen leiden tot het bijsturen van het beheer. Een onderdeel van zo'n kwaliteitsimpuls zal vermoedelijk ook de verbetering van het gazon (inclusief de ondergrond) zijn. Bij grotere ingrepen dient rekening gehouden te worden met de hoge aanwezige archeologische waarden.

De kelders van het kasteel moeten dichtgehouden worden van oktober tot april, in verband met de aanwezige populaties vleermuizen.

Het beheer op Ammersoyen richt zich eveneens op het versterken van het ensemble en de verbinding tussen binnen en buiten en daarnaast op het vergroten van de leefbaarheid van het buitenterrein. Dit betekent dat het beheer van het kasteelterrein op de korte termijn wordt voortgezet zoals nu gebruikelijk. Uit een cultuurhistorische analyse zullen aanknopingspunten naar voren komen voor het versterken van de kwaliteit en samenhang, die kunnen leiden tot het bijsturen van het beheer. Daarbij zal ook zoveel mogelijk rekening gehouden worden met de aanwezige archeologische waarden en de aanvullende wensen vanuit het museaal en zakelijk gebruik van het kasteel en omgeving.

Het beheer van de boomgaard van Rossum zal gericht zijn op instandhouding. De sloten rondom het perceel worden periodiek geschoond. De fruitbomen worden in overleg met de vruchtgebruikers periodiek gesnoeid. Indien nodig wordt er een maai-beheer of begrazing ingezet.

7.2 Onderzoek, projecten en externe ontwikkeling

Tabel 4 Samenvatting onderzoek, projecten en externe ontwikkelingen.

Adviezen t.b.v. kwaliteitsverbetering
Advies opstellen m.b.t. de mogelijkheden om het gebouw geschikt te maken voor gierzwaluwen, uilen (Ammersoyen, Nederhemert) en vleermuizen (Ammersoyen), passend bij zakelijk gebruik, aanwezige collectie en bouwkundige waarden.
Monitoring en onderzoek
Cultuurhistorische analyse en waardestelling Nederhemert.
Cultuurhistorische analyse en waardestelling Ammersoyen.
Onderzoek naar aanwezige flora & fauna en historische perenrassen Rossum.
Onderzoek naar hydrologische (dis)functioneren gracht op Nederhemert.
Onderzoek naar hydrologische (dis)functioneren gracht op Ammersoyen.
Inrichting en overige projecten
Kwaliteitsimpuls buitenterrein o.b.v. cultuurhistorische analyse Nederhemert.
Baggeren gracht Nederhemert.
Herinrichting benedentuin Ammersoyen.
Passende inrichting erf/tuin B&B.
Kwaliteitsimpuls buitenterrein o.b.v. cultuurhistorische analyse Ammersoyen
Expositie / het verhaal van Ammersoyen laden met de informatie uit het cultuurhistorisch onderzoek.
Externe ontwikkelingen
Nederhemert: Voortzetten van afstemming met huurders/gebruikers over optimalisering randvoorwaarden voor vleermuizen en mogelijk gierzwaluwen/uilen.
Nederhemert: Verkennen met beheerder van deel van parkaanleg dat niet in eigendom is of en hoe de samenhang van de verschillende onderdelen versterkt kan worden.
Verkennen hoe de relatie met de fysieke omgeving van kasteel Ammersoyen (bijvoorbeeld met de (ruïne)kerk) versterkt kan worden.

7.3 Monitoring & Evaluatie

Door middel van monitoring worden ontwikkelingen in het terrein gevolgd en kan er desgewenst bijgestuurd worden in het beheer. GLK geeft de monitoring van terreinen vorm op basis van verplichte monitoring en aanvullende (vrijwillige) monitoring.

De monitoringsgegevens worden gebruikt om de kerncollectie zoals in deze visie beschreven te actualiseren. Bij het jaarlijkse evaluatiemoment en de 12-jaarlijkse grote evaluatie van het terrein worden deze gegevens gebruikt om het beheer te evalueren en indien nodig bij te sturen.

8 Literatuur

Bierens de Haan, J., & Kramer, W. (2005).

Kasteel Nederhemert Een eeuwenlang bestaan.
Zwolle: Uitgeverij Waanders b.v.

Geldersch Landschap & Kasteelen. (2016).

Meerjarenvisie 2016 - 2025.

Kamphuis, J. (1986).

Kasteel Nederhemert: een oriëntatie op de bouwgeschiedenis.
Delft: Delftse Universitaire Pers.

